

ע"פ 21/14 - מדינת ישראל נגד פלוני

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים פלייליים

ע"פ 21/14

לפני: כבוד השופט א' רובינשטיין
כבוד השופט נ' הנדל
כבוד השופט א' שהם

המערערת: מדינת ישראל

נ ג ד

המשיב: פלוני

ערעור על פסק דינו של בית המשפט לנוער בבית המשפט המחוזי בבאר שבע (השופטת חיימוביץ') מיום 17.11.13 בת"פ 4005-07-11

תאריך הישיבה: כ"ט באייר תשע"ד (29.5.14)

בשם המערערת: עו"ד דפנה שמול

בשם המשיב: עו"ד טלי גוטליב

בשם שירות המבחן לנוער: עו"ס שלומית מרדר

פסק-דין

השופט א' רובינשטיין:

א. ערעור המדינה על גזר דינו של בית המשפט לנוער בבית המשפט המחוזי בבאר שבע (השופט חיימוביץ') מיום 17.11.13 בת"פ 4005-07-11, ת"פ 54064-09-11 ות"פ 43170-06-13, בגדרו הוטלו על המשיב, יליד 22.12.94, שנים עשר חודשי מאסר בפועל, שישה חודשי מאסר על תנאי ופיצוי המתלוננת בסך 2,000 ש"ח. זאת, לאחר שהורשע - לפי הודאתו בשלושה כתבי אישום שונים - בעבירות של שוד, החזקת סכין למטרה לא כשרה והתפרצות.

רקע

ב. בכתב האישום המתוקן, בעבירת השוד, בו הודה המשיב (ת"פ 4005-07-11), נטען כי ביום 19.6.11, בשעות הערב, הבחינו המשיב ואחר בקשישה ילידת 1940 צועדת לביתה באשדוד, כשהיא נושאת על גופה תיק ובו, בין היתר, מכשיר טלפון נייד, מפתחות ו-300 ש"ח במזומן. בכתב האישום נטען, כי המשיב ושותפו עקבו אחר הקשישה, ובשלב מסוים התנפלו עליה, דחפו אותה וגרמו לנפילתה. בעוד הקשישה שרועה על הארץ - כך לפי כתב האישום - משכו השניים את תיקה, חרף התנגדותה, ונמלטו מן המקום. בגין זאת יוחסה למשיב עבירת שוד לפי סעיף 402 לחוק העונשין, תשל"ז-1977. ביום 5.10.11 הודה המערער בעובדות המתוארות בכתב האישום המתוקן, והורשע בהתאם.

ג. ביום 11.7.12 עתר המשיב לצירופו של כתב אישום נוסף, שהוגש נגדו בבית המשפט לנוער באשדוד (ת"פ 54064-09-11), ושב הודה ביום 30.1.12. לפי המתואר בכתב אישום זה, ביום 5.6.11 החזיק המשיב באולר מתקבע מחוץ לביתו למטרה לא כשרה; בגין זאת נמצא אשם בעבירה של החזקת סכין למטרה לא כשרה לפי סעיף 186(א) לחוק העונשין. בית המשפט המחוזי נעתר לבקשה לצירוף התיק.

ד. ביום 17.11.13 עתר המשיב לצירופו של כתב אישום נוסף, שהוגש נגדו בבית משפט השלום באשדוד (ת"פ 43170-06-13), ושב הודה ביום 6.11.13. בכתב אישום זה נטען, כי ביום 17.6.13 התפרץ המשיב, יחד עם אחרים, לבית אבות באשקלון לדם גניבת (המדובר במטבח בית אבות, לשם גניבת אוכל, יחד עם אחרים). בגין זאת הורשע המשיב בעבירה של התפרצות לפי סעיף 406(ב) יחד עם סעיף 29(א) לחוק העונשין. גם זו הפעם, נעתר בית המשפט המחוזי לבקשה לצירוף.

ה. בתסקיר שירות המבחן מיום 29.5.12 פורט מצבו הסוציו-אקונומי הלא פשוט של המשיב. בין היתר נזכר חשד לשימוש בסמים. התסקיר מתאר גם את חוסר שיתוף הפעולה של המשיב עם ההליך הטיפולי. שירות המבחן בא בהמלצה לשלב את המשיב בהליך טיפולי, ולשם כך נאמר כי עליו לעבור בדיקה פסיכולוגית, בדיקה פסיכיאטרית ובדיקה לאיתור סמים, שבלעדיהן אין ניתן לבנות תכנית טיפולית למשיב. ביום 11.7.12 דיוח שירות המבחן, כי המשיב לא התייצב לבדיקות שתן, וכי ניסיונות ליצור עמו קשר לא צלחו. בתסקיר מיום 2.7.13 שב שירות המבחן ועמד על מצבו הסוציו-אקונומי של המשיב. בתסקיר נאמר, כי מאז הודאתו בכתב האישום נעשו ניסיונות לשלבו בהליך טיפולי, ללא הצלחה, וכי לא התייצב בפני הממונה על עבודות שירות. בתסקיר צוין, כי "המענה ההולם בעניינו ... [של המשיב - א"ר] הינו מסגרת חוץ ביתית המאבחת את נושא הסמים", אולם המשיב מתנגד להצעה זו, ומבקש לאפשר לו להוכיח שאינו משתמש בסמים. בתסקיר נוסף, מיום 13.10.13, נאמר כי המשיב הודה בשימוש תכוף בסמים קודם למעצרו, אולם לדבריו מאז פחתה צריכת הסם. בתסקיר צוין, כי המשיב לא התייצב לפגישה בשירות המבחן. מסקנתה של עורכת התסקיר היתה כי קיים קושי לבחון את מצבו של המשיב ואת יכולותיו להשתלב באפיק טיפולי, ולפיכך אין ניתן לגבש המלצה טיפולית בעניינו.

ו. בגזר דינו מיום 17.11.13 עמד בית המשפט על הנסיונות הכושלים לשלב את המשיב בהליך טיפולי-שיקומי, ועל כך שהמשיב סירב להשתלב בקהילה טיפולית לצורך גמילתו משימוש בסם. נאמר, כי "הדרך השיקומית על כל גווניה, נדחתה על ידי הנאשם [המשיב - א"ר]. לפיכך אין לדבר על העדפת שיקולי שיקום בגזירת עונשם של קטינים...". בית המשפט עמד על חומרת העבירות שבהן הודה המשיב, ובעיקר שוד הקשישה; מנגד צוינו גילו בעת ביצוע עבירת השוד, נסיבות חייו הקשות, הודייתו המהירה והעובדה שרף האלימות בשוד היה "נמוך יחסית". בסופו של דבר הושתו על המשיב העונשים המפורטים מעלה.

הערעור והדין

ז. מכאן ערעור המדינה, בו נטען כי העונש שהוטל על המשיב "קל באופן משמעותי מרמת הענישה הנוהגת", וכי שגה בית המשפט המחוזי בצינו כי האלימות שהופעלה על-ידי המשיב בעבירת השוד מצויה ברף הנמוך. עוד נטען בערעור, כי השתלשלות ההליך בבית המשפט המחוזי מלמדת כי המשיב "שם ללעג" את הנסיונות לתעל אותו לאפיק שיקומי. נוכח זאת עתרה המדינה להחמרה בעונשו של המשיב.

ח. בתסקיר משלים של שירות המבחן מיום 20.5.14 נאמר, כי מעבר להתייחסותו של המשיב לעבירות בהן הורשע, לא חל שינוי בגורמי הסיכוי והסיכון שפורטו בתסקירים בבית המשפט המחוזי. נאמר, כי המשיב בחר שלא להשתלב בלימודים או בעבודה בבית הסוהר. להערכת שירות המבחן, חרף חלוף הזמן, גורמי הסיכון להישנות העבירה ולשימוש בסם בעינם, וללא התערבות טיפולית יתקשה המשיב לשקם עצמו. להתרשמותו של שירות המבחן, המשיב זקוק להתערבות טיפולית אינטנסיבית, אולם הוא אינו מזהה את קשייו ואינו סבור כי עליו להשתלב בהליך טיפולי. עם זאת באשר לערעור דנא נאמר, כי החמרה בעונש לא תתרום להרתעתו של המשיב, וכי תקופת מאסרו מהווה גורם מרתיע לעתיד.

ט. בדיון ביום 29.5.14 שבה ועמדה באת כוח המדינה על העדר ההלימה, לשיטתה, בין העבירות בהן הודה המשיב לעונשים שהוטלו עליו, ועל העדר שיתוף הפעולה עם ניסיונות השיקום והטיפול. באת כוחו של המשיב עמדה בהרחבה על גילו הצעיר של שולחה בזמן ביצוע עבירת השוד. לדבריה, תקופת המאסר שהוטלה עליו מהווה גורם מרתיע, ומכל מקום יש לאפשר למשיב ליהנות מן הספק בהקשר ההרתעה. בין היתר הטעימה את היות משפחתו נורמטיבית, שעלתה מאתיופיה והשתלבה בחברה, והקשר ביניהם מתחזק והמשפחה מתגייסת לסייע לו. נתבקשה חמלה. נציגת שירות המבחן ציינה כי ניתן להתרשם משינוי מסוים ביחס לגישתו של המשיב לקרבן, אולם מדובר בצעיר שאינו מתמודד עם בעיותיו.

הכרעה

י. לאחר העיון, החלטנו להיעתר לערעור במובן זה שעונש המאסר בפועל שהוטל על המשיב יעמוד על עשרים חודשים, ובכך איננו ממצים את הדין. אין חולק כי לשיקולי שיקום מקום נכבד, נכבד מאד, במלאכת גזירת עונשם של קטינים. זהו גם רצונו של המחוקק (ראו סעיף 1א לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971, הקובע כי בנקיטת הליכים כנגד קטין יש ליתן "משקל ראוי לשיקולים של שיקומו"), והרציונל שביסודו ברור: לנסות לאפשר למי שגילו צעיר, שעל פניו סיכויי שיקומו - גבוהים, לנתב את מסלול חייו לאפיקים חיוביים. ואולם, יש לזכור כי "קטינות" ו"שיקום" אינן מילות קסם, שיש בהן כדי להעניק חסינות גורפת מפני כליאה מאחורי סורג ובריה. דעת לנבון נקל, כי

לצד שיקולי השיקום של עבריין קטין, על ההליך הפלילי להידרש גם להשלכות העבירה על הקרבן ולאינטרס הציבורי; אכן, "קטינות אינה יוצרת חסינות, ולעתים שיקולים של הרתעה, מניעה ותגמול עולים במשקלם על השיקול השיקומי" (ע"פ 8164/02 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(3) 577, 583-584, מפי הנשיא ברק; ראו ע"פ 7516/12 פלוני נ' מדינת ישראל (2012), בפסקה 10; ע"פ 1131/13 פלוני נ' מדינת ישראל (2013), בפסקה י"ט). על בית המשפט לראות איפוא את התמונה כולה, ולמצוא את האיזון הקונקרטי, כל מקרה לגופו ונסיבותיו. יש ייחוד, שיקומי לקטינים, כמצוות המחוקק והפסיקה; אך ההכרעה נדרשת לעובדות כל מקרה.

יא. ולענייננו: למותר להכביר מלים על החומרה שבעבירת השוד בה הודה המשיב, ועל נקלותה. המשיב, יחד עם אחר, תקפו קשישה בטבורה של עיר, דחפו אותה והפילו אותה ארצה. העובדה, כי המשיב ושותפו בחרו בקשישה כקרבנם, מעידה על אכזריות ועל שפל מוסרי נמוך. ניתן רק לשער את ההשלכה של עבירה זו על הקרבן, שלא שפר מזלה ונקרתה על דרכו של המשיב (ושותפו), ויש להניח, כי זכרון האימה הפך נחלתה כל אימת שהיא יוצאת מביתה. לדידי, עבירות מסוג זה מחייבות, ככלל, ענישה מחמירה של מבצעה, והשמתם מאחורי סורג ובריאח לתקופה של ממש. אכן -

"שוד או גניבה מקשיש ומחסר ישע, נתפס כמעשה שיש בו כיעור מוסרי גדול יותר מעבירה 'רגילה' של שוד או גניבה, בהיותו הפרה של הציווי 'והדרת פני זקן' הנתפס כמעין חוק טבע בכל חברה אנושית. העבירה של שוד קשישים היא מעשה נקלה ובזוי במיוחד, גם בקוד העברייני, ולא בכדי היא נחשבת לעבירה הנמצאת בתחתית 'שרשרת המזון' של העבירות ושל העבריינים.

מי ימוד את האימה, הפחד, הבושת והצער של קשיש - פעמים רבות קשיש המתגורר בגפו - שנפל קורבן לעבירה של שוד וגניבה. אכן, לא כל קשיש הוא חסר ישע, אבל אין כוחו של קשיש כשל אדם צעיר, שיכול לעיתים להתגונן או לרדוף אחר הגנב או השודד. נקל לשער את התחושה המתסכלת עד-מאוד של השפלה וחוסר אונים של קשיש שנפל קרבן לעבירה כגון דא. ניסיון החיים מלמד כי איכות החיים של קשישים אחרי מעשה שוד או גניבה אינה כתמול שלשום. אף יש שאורחות חייהם השתנו והתהפכו בעקבות אירוע טראומטי של גניבה או שוד, לאחר שלהוותם נוכחו לדעת כי ביתם כבר אינו מבצרם. תופעות של חוסר אמון בבני אדם, בידוד והסתגרות נפשית לצד התבצרות פיזית (סורגים ומנעולים), חשש, אבדן ביטחון עצמי, נדודי שינה ועוד תופעות והשלכות המשפיעות על הקשיש ועל בני משפחתו. מכאן מידת הסלידה של החברה ביחס לשוד וגניבה מקשישים, ומכאן החומרה היתרה שבתי המשפט מייחסים לעבירה זו בהיבט של שיקולי גמול והלימה" (ע"פ 1864/11 דוידוב נ' מדינת ישראל (2012), מפי השופט עמית).

על כך יש להוסיף, כי המשיב הורשע בשתי עבירות נוספות - החזקת סכין והתפרצות; הללו נעברו בשעה שכתב האישים בעבירת השוד היה תלוי ועומד, והאחרונה בוצעה לאחר שהמשיב חצה את סף הבגירות (בשנת 2013). עובדה זו למצער מעלה חשש, כי אין המשיב ירא מן ההליך הפלילי.

יב. על רקע האמור סבורים אנו, כי אין עונש המאסר בפועל שהוטל על המשיב משקף כדבעי את חומרת העבירות והמעשים שבהם הודה, את השלכתם על הקשישה קרבן השוד ואת האינטרס שבהגנה על הציבור, ועלינו להידרש לכך ביתר שאת.

יג. ומה באשר להיבט השיקומי? אכן, גם נוכח חומרת המעשים והעבירות בהם הודה המשיב, אל לנו לשכוח את

מצוותו של המחוקק - לתור אחר אפיק שיקומי-טיפול. והנה, עיון בתולדות ההליך בבית המשפט המחוזי מלמדנו, כי הן הגורמים המקצועיים הן בית המשפט ניסו - ושבנו וניסו, בסבלנות רבה, יש לומר - לשלב את המשיב בהליך טיפולי-שיקומי. אלא שהמשיב, פעם אחר פעם, הראה חוסר נכונות ולא שיתף פעולה עם נסיונות אלה. פועל יוצא של התנהלותו זו של המשיב היא כי שירות המבחן לא יכול היה לבוא בהמלצה טיפולית לגביו; במלים אחרות, ניתן היה להביא את המשיב אל הבאר, אולם אין ניתן לאלץ אותו לשתות ממימיה. חוששני - והדברים נאמרים בצער - כי משהמשיב בחר שלא לשתף פעולה עם הגורמים המקצועיים ועם החלופות הטיפוליות שהוצעו בעניינו, מעמדו של שיקולי השיקום בעניינו - פוחת; זו - כאמור - היתה גם עמדתו של בית המשפט המחוזי. אך ייאמר כאן, כי הדלת לשיקום אינה נעולה, והמפתח במידה רבה בידי המשיב.

יד. בשים לב לעבירות בהן הודה המשיב מזה, ובחוסר נכונותו להשתלב בהליך טיפולי מזה, ראינו להחמיר בעונש המאסר בפועל שהוטל על המשיב. הואיל וערכאת הערעור אינה נוהגת למצות את חומרת הדין, וכמובן נוכח הקטינות, החלטנו כאמור - להעמיד את עונש המאסר בפועל על עשרים חודשים. יתר רכיבי גזר דינו של בית המשפט המחוזי - בעינם. יש לקוות, כי המשיב יתעשת ויהא נכון לפסוע בנתיב הטיפול-שיקומי; עליו לזכור - ובאת כוחו בודאי תיטיב להסביר לו - כי לדברים עשויה להיות משמעות בעתיד, כמובן מבלי שניטע מסמרות.

כללם של דברים

טו. הערעור מתקבל איפוא, כמפורט בפסקה י"ד מעלה.

ניתן היום, ד' בסיון התשע"ד (2.6.2014).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט